

Державний бюджет. Дефіцит і профіцит державного бюджету

Святослав Дубовський
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
Київ, Україна

Анотація. У статті розглянуто сутність понять бюджет, дефіцит та профіцит. Проаналізовано стан державних бюджетів різних країн, зокрема Європейського Союзу. Використано методи аналізу, синтезу, табличного, індукції, дедукції. Бюджетний дефіцит може викликати зростання державного боргу, що потягне за собою додаткові бюджетні витрати і тим самим призведе до збільшення бюджетного дефіциту. Дефіцит та профіцит – важливі показники бюджету, які дають змогу визначити стан державних фінансів.

У ході дослідження визначено переваги та недоліки, особливості та причини існування надлишку та нестачі бюджетних коштів.

Ключові слова: державний бюджет, дефіцит, профіцит, первинні та структурні баланси, державний борг.

State budget. Deficit and surplus of the state budget

Sviatoslav Dubovskyi
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
Kyiv, Ukraine

Abstract. The article deals with the essence of such concepts as budget, deficit and surplus. The state budget of different countries, in particular the European Union, is analyzed. Methods of analysis, synthesis, tabular, induction, deduction are used. Budget deficit may cause a rise in public debt, which will entail additional budget expenditures and thereby lead to an increase in the budget deficit. Deficit and surplus are important budget indicators that help determine the state of public finances.

The advantages and disadvantages, features and reasons for the existence of surplus and lack of budget funds were determined.

Key words: state budget, deficit, surplus, primary and structural balances, state debt.

Вступ

Державний бюджет надзвичайно важливий для підприємництва та інвесторів, оскільки він впливає на всі процеси, починаючи від кредитного ризику до корпоративних податкових кодексів. На сьогодні структурні дефіцити існують у багатьох розвинутих країнах світу, а тому проблематика боротьби з нестачею надходжень або їх надлишком залишається актуальною, не лише в Сполучених Штатах та Євросоюзі, а й у всьому світі.

Бюджет є ключовим елементом фінансової системи. Однак через різні фактори (економічні, політичні, природні) часто виникає ситуація, коли доходи бюджету (податкові та неподаткові) не покривають всі необхідні для відповідного рівня бюджетної системи видатки. Тоді і виникає дефіцит. Формування бюджетного дефіциту та державного боргу, визначення їх розміру і пошук джерел погашення займає вагомe місце при розробці стратегії розвитку держави на наступні періоди.

Методологія дослідження

В ході аналізу сутності понять бюджет, дефіцит та профіцит державного бюджету використано методи аналізу – для визначення сутності вказаних термінів, їх особливостей, причини виникнення, переваг, недоліків існування надлишку та нестачі державних коштів, синтезу – для узагальнення сутності термінології, табличний – для візуалізації та кращого сприйняття, характеристики різнобічності думок вчених щодо державного бюджету, індукції – для конкретизації та наведення прикладів країн, в яких існує дефіцит або профіцит бюджету, дедукції – для узагальнення позитивних та негативних сторін надлишку/нестачі коштів.

Аналіз літератури

Безліч науковців присвятило свої дослідження тематиці державного бюджету, дефіциту та профіциту. Зокрема, у статті Гузаревич Н. (2015) розглянуто теоретичні та практичні питання бюджету як інструменту соціально-економічного розвитку країни. У роботі Карлін М. І. аналізуються види дефіциту бюджету, його причини та наслідки в зарубіжних країнах та в Україні; особливості управління дефіцитом бюджету в нашій країні з урахуванням дотримання вимог Міжнародного Валютного Фонду.

У статті Кравченко В. П. (2015) розглянуто причини виникнення та шляхи подолання негативних наслідків бюджетного дефіциту України, що є актуальним питанням на сучасному етапі розвитку держави.

Малишко В. (2013) охарактеризовує розвиток бюджетної системи України, аналізує напрями реформування бюджетної системи України, а також проблеми, які виникли у ході бюджетної реформи.

Лесік І. М. (2016) розглядає шляхи розв'язання проблеми дефіциту державного бюджету. Сухарьов А. Н. (2014) у своїй роботі характеризує бюджетний дефіцит і бюджетний профіцит, розглядаючи питання методології. Сова О. Ю. (2005) характеризує сутність та види дефіциту державного бюджету.

Безліч іноземних дослідників бюджету розглядають його сутність, а також вплив дефіциту та профіциту на розвиток країни, зокрема інвестиційний клімат. Тож можемо зробити висновок про те, що тематика детально розкрита у працях зарубіжних та вітчизняних вчених. Проте відсутній комплексний підхід до систематизації понять бюджет, дефіцит та профіцит.

Виклад основного матеріалу

Відповідно до Бюджетного Кодексу України (Бюджетний кодекс України, 2010) дефіцит бюджету – це перевищення видатків бюджету над його доходами (з урахуванням різниці між наданням кредитів з бюджету та поверненням кредитів до бюджету). В свою чергу, видатки бюджету – кошти, спрямовані на здійснення програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом. До видатків бюджету належать: погашення боргу; надання кредитів з бюджету; розміщення бюджетних коштів на депозитах; придбання цінних паперів; повернення надміру сплачених до бюджету сум податків і зборів та інших доходів бюджету, проведення їх бюджетного відшкодування.

Таблиця 1. Сутність понять бюджет, дефіцит та профіцит державного бюджету

Автор	Сутність понять «бюджет», «дефіцит» та «профіцит»
-------	---

Жаліло Я. (2009)	Державний бюджет має розглядатися не лише як кошторис надходжень і витрат, але насамперед – як засіб забезпечення макроекономічного збалансування та економічного зростання
Кравченко В. П. (2015)	Бюджет є системою всеохоплюючих перерозподільних відносин, процес виконання і стан яких мають особливе значення для держави, окремої юридичної, фізичної особи та суспільства загалом. У структурі бюджету розрізняють доходи та видатки.
Гузаревич Н. (2015)	Бюджет як суспільно-економічна категорія відображає відповідні відносини у процесі розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту щодо вироблення, розподілу, споживання послуг і регулювання соціально-економічного розвитку з метою задоволення потреб суспільства. З іншого боку бюджет - це категорія, що синтезує у собі відносини, які виникають у процесі цілеспрямованого впливу держави на суспільне відтворення.
Закон України «Про внесення змін і доповнень до Закону Української РСР «Про бюджетну систему Української РСР».	«...бюджет - це план утворення і використання фінансових ресурсів для забезпечення функцій, які здійснюються органами державної влади України, органами влади Автономної Республіки Крим та місцевими Радами народних депутатів»
Бюджетний кодекс України.	Бюджетний дефіцит - це важливий інструмент державної фінансової політики, що впливає на економічне та соціальне становище країни та потребує заходів щодо його ліквідації.
Сухарьов А. Н. (2014)	Дефіцит та профіцит – важливі показники бюджету, які дають змогу визначити стан державних фінансів.
Карлін Н. І. (2017)	Дефіцит державного бюджету – це перевищення його видатків над доходами.
Зубенко В. В., Самчинська І. В., Рудик А. Ю. (Зубенко та ін., 2016)	Бюджетний дефіцит – це фінансове явище, яке, як правило, не є виключенням. У сучасному світі не має держави, яка в своїй історії не зіткнулася б з бюджетним дефіцитом
Авторське визначення	Дефіцит бюджету являє собою негативну різницю між доходами та витратами національного уряду. Профіцит бюджету являє собою позитивну різницю між доходами та витратами національного уряду.

Джерело: складено автором на основі (Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.10 № 2456-УІ; Зубенко та ін., 2016; Гузаревич, 2015; Жаліло, 2009; Закон України «Про внесення змін і доповнень...»; Карлін, 2017; Кравченко, 2015; Сухарьов, 2014).

В. М. Крикунова і К. М. Данелюк стверджують, що від обсягу бюджетного дефіциту залежить безпосередньо й розмір державного боргу.

Дефіцит бюджету (також відомий як фіскальний дефіцит) існує тоді, коли видатки уряду перевищують податкові надходження (Кюеррег, 2016). І навпаки, надлишок бюджету, який також називають фіскальним профіцитом, виникає, коли податкові надходження уряду перевищують витрати. Урядові бюджети з однаковим рівнем доходів та витрат можна назвати збалансованими (Кюеррег, 2016).

Поряд з терміном «державний бюджет» вчені виділяють два інших терміни, які часто використовуються на практиці при обговоренні державних бюджетів, – це первинні баланси та структурні баланси. Первинні баланси включають вирахування процентних виплат з витратної частини бюджету, тоді як структурні баланси коригуються під впливом змін реального валового внутрішнього продукту (ВВП) в національній економіці, оскільки більш високі темпи зростання ВВП дають змогу краще управляти державним боргом, який виникає при існуванні дефіциту бюджету (Кюеррег, 2016).

В українській фінансовій науці насамперед виділяють наступні види бюджетного дефіциту (Алексєєв, 2004): за формою вияву (відкритий і прихований); за причинами виникнення (вимушений і свідомий); за напрямками фінансування (активний і пасивний). Відкритий дефіцит – це офіційно оголошений на відповідний рік дефіцит бюджету. Під прихованим дефіцитом розуміється офіційно не визнаний дефіцит, який виявляється у завищенні планових обсягів доходів, що включені до складу доходів джерел покриття бюджетного дефіциту. Вимушений дефіцит – це дефіцит, який виникає внаслідок недостатності фінансових ресурсів у держави. Під свідомим дефіцитом слід розуміти дефіцит, який виникає внаслідок фінансової політики держави. Активний дефіцит характеризується спрямуванням коштів на розвиток економіки країни, а пасивний дефіцит – на покриття поточних видатків.

Існують й інші визначення видів дефіциту бюджету. Всі їх можна згрупувати таким чином (Сова, 2005): 1. За формою вияву: відкритий, прихований, квазіфіскальний. 2. За причинами виникнення: вимушений та свідомий. 3. За напрямком державного фінансування: активний та пасивний. 4. За критерієм визначення складових: фактичний, структурний, циклічний. 5. За терміном дії: тимчасовий, стійкий. 6. За зв'язком із державним боргом: первинний і операційний.

У зарубіжній економічній науці виділяють наступні причини бюджетних дефіцитів (Карлін, 2004: 49-50). 1. Спад виробництва, який змушує владу йти на дефіцитне фінансування передусім із-за соціальних видатків. 2. Зниження ефективності функціонування бюджетонаповнюючих галузей, насамперед горілчаної, тютюнової тощо. 3. Несвоєчасне проведення структурних змін в економіці, що вимагає значних дотацій застарілим галузям економіки (вугільна, металургійна промисловість тощо). 4. Значні воєнні видатки. 5. Періодичне посилення державного втручання в економіку.

Загальними наслідками дефіциту та профіциту державного бюджету можуть бути (Кюеррег, 2016):

1. Виникнення та зростання державного боргу – бюджетний дефіцит може призвести до зниження кредитного рейтингу країни-позичальника і зростання державного боргу, тоді як профіцит бюджету може призвести до зниження процентних ставок за державним боргом через поліпшення кредитного рейтингу.

2. Зміна податкового кодексу. Структурний дефіцит вимагає змін у доходах чи витратах бюджету, залежно від того, який варіант кращий для певної країни: змінювати структуру надходжень до бюджету чи впроваджувати нові статті

державних доходів. Збільшення податків, спрямованих на скорочення дефіциту, може негативно вплинути на корпорації та їх акції.

3. Валютне оцінювання – фінансові ринки можуть швидко втратити довіру до країни, уряд якої не може подолати зростання дефіциту, в результаті чого можлива девальвація валюти, тоді як підвищена довіра до країни може призвести до покращення валютного клімату країни.

Зростання дефіциту призводить в загальному випадку до збільшення боргу країни. Як наслідок зростання боргу зростає призводить до збільшення дефіциту двома способами. По-перше, відбувається зростання відсотків та витрат, пов'язаних з обслуговуванням боргу, які повинні сплачуватись щороку. Це збільшує витрати, не даючи жодних переваг країні-позичальнику. Внаслідок зростання виплат за відсотками створюються перешкоди для економічного зростання, оскільки ці кошти могли б використовуватися для стимулювання економіки (Amadeo, 2017).

По-друге, підвищення рівня боргу може ускладнити завдання уряду у наповненні державного бюджету податковими надходженнями. Відношення боргу до ВВП країни у розмірі більше 77%, зумовлює стурбованість кредиторів щодо здатності країни погасити борг. Коли виникає така ситуація, позичальники вимагають підвищення процентних ставок з метою забезпечення більшої віддачі від більш високого ризику (Amadeo, 2017).

Такі ситуації згубно впливають на економіку, адже країни фінансують бюджет за допомогою кредитних ресурсів з метою погашення існуючих боргів. У певному випадку процентні ставки за новим боргом можуть раптово зростати, оскільки країни стають дедалі дорожчими для «перекручування» боргів. Якщо така ситуація триватиме постійно, у країні може відбутися дефолт. Саме це і стало причиною кризи в Греції в 2009 році (Amadeo, 2017).

Зовсім інша ситуація відбувається в Сполучених Штатах Америки. Під час фінансової кризи 2008 року вартість долара зросла на 22% у порівнянні з євро через надійність цієї валюти та її безпечність для інвесторів. Вартість долара знову зросла в 2010 році внаслідок боргової кризи в Єврозоні. Проте на разі зростання вартості долара знижується через стабілізацію ситуації в Європі, але уряду США не довелося турбуватися про зростання прибутковості казначейських зобов'язань, навіть у разі подвоєння боргу (Amadeo, 2017).

Профіцит бюджету, як правило, оцінюється у відносних показниках, як відсоток від валового внутрішнього продукту країни (далі – ВВП). Профіцит бюджету являє собою позитивну різницю між доходами та витратами національного уряду. Даний показник виражається у відсотках відносно ВВП країни. Позитивне сальдо балансу країни (+) означатиме, що надходження перевищили витрати, а, отже, існує надлишок бюджету. Негативне сальдо балансу (-) вказує на дефіцит бюджету (2017).

На сьогодні, країнами, що мають найбільший надлишок відносно ВВП, є Тувалу та Макао, де надлишок бюджету перевищує чверть відповідних ВВП, а також Катар, Тонга та Палау, профіцит бюджету яких має один або більше додаткових доларів на кожні десять доларів ВВП. Профіцит бюджету в країні слугує вірною ознакою того, що уряд працює належним чином. З профіцитом бюджету такі країни, як Данія та Катар, здатні суттєво поліпшити життя суспільства, не ставши зобов'язанням інших (2017).

Якщо розглянути країни Єврозони, то на цій території країни стикаються з державним дефіцитом, де співвідношення нестачі коштів до ВВП, хоча й

зменшилося з -2,4% у 2015 році до -1,7% у 2016 році, проте все ще існує. Деякі країни-члени ЄС – Люксембург (+1,6%), Мальта (+ 1,0%), Швеція (+ 0,9%), Німеччина (+ 0,8%), Греція (+ 0,7%), Чеська Республіка (+ 0,6%), Нідерланди (0,4%), Естонія та Литва (обидва 0,3%) – зареєстрували урядовий профіцит у 2016 році. Болгарія та Латвія відзначили дуже незначний профіцит у розмірі 0,01% ВВП. У 14 державах-членах ЄС, а саме: Ірландія, Хорватія, Данія, Австрія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Фінляндія, Португалія, Польща, Італія, Бельгія, Великобританія та Румунія, зафіксовано дефіцит у 2016 році, який менший або рівний -3,0 % ВВП (Government finance statistics, 2017).

Франція та Іспанія зафіксували дефіцит у 2016 році на рівні -3,4% ВВП та -4,5% ВВП відповідно. Обидва держави-члени також повідомили, що їх дефіцит (щодо ВВП) перевищив -3,0% протягом кожного з трьох попередніх років (Government finance statistics, 2017).

Загальний баланс уряду (щодо ВВП) покращився в 2016 році порівняно з 2015 роком у 24 державах-членах ЄС, з найбільшим покращенням балансу (більше 2 відсоткових пунктів ВВП) у Греції (+6,7 відсоткових пункти від ВВП), Хорватії (+2,6 процентного пункту ВВП), Нідерландах (+ 2,5 п.п. ВВП), Мальті та Португалії (обидва +2,3 процентного пункту ВВП). У 2016 році Чехія, Греція, Кіпр, Литва, Мальта та Нідерланди перейшли з дефіциту бюджету в 2015 році до його надлишку. Німеччина, Естонія, Люксембург та Швеція зафіксували більш високий профіцит у 2016 році, ніж у 2015 році. Болгарія та Латвія відзначили дефіцит 2015. У Бельгії, Угорщині, Австрії та Румунії в 2016 році спостерігається більший дефіцит, ніж у 2015 році (Government finance statistics, 2017).

Якщо розглядати Україну (див. табл. 2), то можна зробити висновок про постійне зростання дефіциту бюджету, зокрема на 198,26% з 2011 року по 2016 рік, що зумовлює зростання державного боргу, його обслуговування та не стимулює зростання економіки країни.

Таблиця 2. Динаміка загальних показників державного бюджету в Україні у 2011-2016 роках

Загальні показники Державного бюджету * (млн. гривень)	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Темп зросту, %
Усього доходів, з них:	314617	346054	339227	357084	534695	616283	95,88
Податкові надходження	261605	274715	262777	280178	409418	503879	92,61
Неподаткові надходження	49088	68288	72853	68355	120007	103644	111,14
Усього видатків	333460	395682	403456	430218	576911	684884	105,39
Поточні видатки	302178	366180	385612	422818	559429	658249	117,83
Капітальні видатки	31282	29501	17844	7400	17482	26635	-14,85
Кредитування	4715	3818	478	4919	2951	1662	-64,76
Надання кредитів	7004	6095	6000	6717	7248	7117	1,61
Повернення кредитів	-2289	-2277	-5523	-1798	-4297	-5455	138,35

Фінансування (дефіцит «+» / профіцит «-») **	23558	53445	64707	78053	45168	70262	198,2 6
--	-------	-------	-------	-------	-------	-------	------------

Джерело: розраховано автором на основі (даних НБУ).

Така ситуація пов'язана з неефективним використанням кредитних ресурсів, що призводить до зростання зобов'язань всього населення та скорочення добробуту країни.

На державні бюджети можуть впливати непередбачені події та події національної та міжнародної економіки. Уряди обмежуються обіцянками, які вони роблять під час виборчих кампаній та під час перебування на посаді, не вживаючи конкретних заходів для подолання дефіциту й скорочення державного боргу. Цікаво, що історія бюджетних дефіцитів та надлишку на федеральному рівні в Австралії показує, що економічні події, які виходять за рамки державного контролю, часто мають вирішальне значення для його здатності створювати або підтримувати бюджет у надлишку. Крім того, витрати федерального уряду Австралії значно зросли з 1970-х років.

Країни з великим дефіцитом можуть боротися за залучення інвесторів для придбання облігацій. Якщо це станеться, прибутковість облігацій зростатиме, і дефіцит буде дорожче фінансувати.

Існує думка (Government finance statistics, 2017), що бюджетний дефіцит може бути інфляційним. Наприклад, якщо така країна, як Великобританія, намагається залучити достатню кількість інвесторів для придбання облігацій у Великій Британії, Центральний банк може ефективно друкувати гроші та купувати облігації. Однак, якщо економіка не опиниться в пастці ліквідності, друковані гроші стимулюють інфляцію та зменшать вартість заощаджень, включаючи державні облігації. Варто зазначити, що в розвинутих економіках інфляція в результаті емісії грошей внаслідок бюджетного дефіциту виикає досить рідко.

Скорочення дефіциту може викликати проблеми. Якщо в країні є дефіцит, який збільшується занадто швидко, уряд може бути змушений застосувати політику, спрямовану на різке скорочення дефіциту. Це може спричинити економічні проблеми. Наприклад, багато країн у Євросоні намагалися зменшити дефіцит бюджету відповідно до правил ЄС. Це скорочення дефіциту призвело до зниження темпів зростання та спаду економіки.

Збільшення державного боргу також може викликати причини для занепокоєння дефіцитом бюджету. Якщо дефіцит бюджету перевищить певний рівень, то державний борг у % до ВВП зростатиме. Це може призвести до того, що більша частина національного доходу витрачається на виплату процентних ставок.

Одним із способів уникнення дефіциту бюджету (витіснення) є запозичення урядом коштів у приватного сектору, у якого є менші кошти для витрачання та інвестування. Таким чином, уряд «витісняє» приватний сектор – і деякі економісти стверджують, що державні витрати можуть бути більш неефективними, ніж витрати приватного сектору.

Однозначної відповіді про користь чи шкоду дефіциту бюджету дати не можна, оскільки він залежить від багатьох чинників (Pettinger, 2014). По-першу, це залежить від того, у якому секторі економіки виникає дефіцит. Підвищення дефіциту бюджету під час рецесії можна вважати позитивним. У період спаду приватні витрати скорочуються, а економіка зростає, що призводить до невикористання ресурсів. Державні запозичення є способом використання цих

невикористаних заощаджень та «економічного картування» економіки. Дефіцитні витрати можуть сприяти підвищенню темпів зростання, що дозволить забезпечити вищі податкові надходження, а дефіцит з часом зменшиться. Якщо намагатися збалансувати бюджет в умовах рецесії, то можна поглибити спад.

Якщо дефіцит відбудеться протягом періоду сильного економічного зростання, то дефіцит державного бюджету буде витіснити приватний сектор. Державні запозичення зменшать інвестиції та витрати приватного сектору, і можна стверджувати, що витрати уряду є неефективнішими, ніж приватний сектор. Одним з прикладів є Індія. У 2012 році індійська економіка швидко зростала, але дефіцит бюджету становив 5,5% ВВП. У цих економічних умовах Індії було рекомендовано зменшити бюджетний дефіцит

Також дефіцит залежить від того, чому уряд запозичує кошти. Якщо уряд запозичив з метою інвестувати в поліпшення інфраструктури, він зможе подолати ринкову кризу та підвищити продуктивність економіки. Прибуток від інвестицій у державний сектор може перевищувати вартість запозичень, і в довгостроковій перспективі економіка виграє від державних запозичень та інвестицій (наприклад, позики для інвестування в розбудову підприємств). Проте, якщо уряд запозичить і неефективно вкладе гроші, то це може спричинити обмежений приріст виробничих потужностей країни.

Також користь дефіциту залежить від вартості запозичень. За певних обставин вартість державних запозичень спадає. В умовах спаду / неліквідності приватний сектор часто купує державні облігації, оскільки підприємства забезпечують тим самим собі «безпеку» покупки державних активів. Це призводить до падіння доходності облігацій та зменшує вартість запозичень. Це найкращий час для позики коштів, тому що вони дешевші та відображають високий попит на покупку державного боргу. У 2012 році країни з великим бюджетним дефіцитом (Великобританія, США та Японія) також мали дуже низькі доходи облігацій, що свідчить про те, що ринок мав сильний попит на купівлю облігацій (низькі доходи від облігацій також сприяли політиці кількісного пом'якшення). Падіння прибутковості державних облігацій також показує, що приватний сектор не хоче інвестувати кошти, а, отже, за відсутності інвестицій та витрат приватного сектора, уряд повинен заповнити цей розрив.

Користь дефіциту також залежить від майбутніх перспектив економічного зростання. Великою проблемою для важливості бюджетного дефіциту є те, які перспективи для економіки країни? Якщо передбачається стагнація економіки, борг до ВВП, ймовірно, буде продовжувати зростати. Якщо прогнозується значне зростання економіки на 2 або 3%, це автоматично призведе до зростання податкових надходжень та скорочення державних витрат на допомогу по безробіттю. Ринки будуть стурбовані дефіцитом бюджету набагато більше, якщо вони вважають, що економіка, швидше за все, занепаде і не зможе зростати. Низькі перспективи зростання є однією з основних проблем, пов'язаних із економікою деяких країн Єврозони.

Тому робимо висновок про те, що бюджетний дефіцит має значення. Протягом усього економічного циклу уряди повинні прагнути до збалансування структурного дефіциту. Проте існують вагомні причини для того, щоб запустити дефіцит, зокрема у короткостроковій перспективі. Наприклад, якщо уряд бажає фінансувати державні інвестиції, що пропонує гідну дохідність. Крім того, в умовах рецесії дефіцит бюджету може відігравати важливу роль в управлінні сукупним попитом. У період рецесії традиційні страхи щодо дефіциту бюджету – інфляція,

процентні ставки, витіснення – часто просто не відбуваються. Але державні витрати, що фінансуються за рахунок запозичень приватного сектору, можуть повернути економіку до повної зайнятості швидше.

Межі дефіциту бюджету також важко визначити. Наприклад, у 2010-2011 роках дефіцит у Великобританії склав понад 11% ВВП. Тоді як нормативне значення не повинне перевищувати 3% згідно меж ЄС (Government finance statistics, 2017).

Профіцит бюджету є доцільним, коли економіка перебуває на етапі зростання економічного циклу. У період спаду попит депресивний, і очікується дефіцит бюджету. Спроба досягти надлишку бюджету в умовах рецесії передбачатиме збільшення податків та зменшення витрат, але така політика уряду може погіршити економічний спад. Тому краще зачекати, коли економіка не відновиться, й автоматичні фіскальні стабілізатори поліпшаться (більш високі темпи автоматично призводять до збільшення надходжень від податку на прибуток)

Можна визначити також наслідки профіциту бюджету (Keri Phillips, 2017):

1. Вищі податки та нижчі витрати. Щоб забезпечити надлишок бюджету, уряду країни доведеться скорочувати витрати та / або збільшити податки. Також зменшується кількість джерел податкових надходжень (наприклад, скорочення використання бензину).

2. Вплив на зростання економіки. Якщо уряд змушений збільшити податки / скоротити витрати для досягнення надлишку бюджету, це може негативно вплинути на темпи економічного зростання. Якщо скоротити державні витрати, це може призвести до зниження темпів зростання.

3. Вплив на боргове навантаження населення. Надлишок державного бюджету може призвести до збільшення боргу населення.

Якщо уряд переслідує жорстку фіскальну політику – збільшення податків, зниження витрат, це призведе до знецінення домогосподарських наявних доходів, яким доведеться збільшити рівень боргів. Профіцит бюджету – це перерозподіл коштів між секторами економіки, а не створення грошей.

4. Вплив на вартість запозичень. Один із аргументів на користь бюджетного профіциту полягає в тому, що це зменшить рівень державного боргу та призведе до зниження дохідності облігацій, зменшення суми заборгованості за відсотками, що виплачуються майбутнім поколінням.

5. Вплив на здатність управління майбутніми проблемами. Якщо профіцит бюджету знижує темпи економічного зростання, це може негативно вплинути на довгостроковий потенціал економіки.

6. Вплив на інвестиції. Якщо уряд налаштований на формування профіциту бюджету, цілком імовірно, що уряд повинен скоротити інвестиції у державний сектор. Інвестиції в залізниці, дороги, житло, зв'язок, освіта, навички, навчання можуть спричинити зростання збитковості таких галузей. Приватні фірми не будуватимуть нові дороги, оскільки вони є ефективними суспільними товарами. Якщо уряд скоротить інвестиції, це може спричинити шкоду довгостроковій виробничій спроможності економіки.

Висновки

Таким чином, можемо зробити висновок про те, що бюджет – це план доходів та витрат фінансових ресурсів держави, засіб забезпечення макроекономічного збалансування та економічного зростання. Дефіцит та профіцит – важливі показники бюджету, які дають змогу визначити стан державних фінансів.

Наявність бюджетного дефіциту спричиняє зростання державного боргу, що, у свою чергу, зумовлює потребу в додаткових бюджетних витратах на його обслуговування і тим самим призводить до збільшення бюджетного дефіциту.

Загальними наслідками дефіциту та профіциту державного бюджету можуть бути виникнення та зростання державного боргу, зміна податкового кодексу та валютне оцінювання інвестиційного клімату в країні. Однозначної відповіді про користь чи шкоду дефіциту бюджету дати не можна, оскільки він залежить від багатьох чинників. Тому робимо висновок про те, що бюджетний дефіцит має вагоме значення. Протягом усього економічного циклу уряди повинні прагнути до збалансування структурного дефіциту. Профіцит бюджету – досить рідкісне явище в сучасних економіках через спокусу політиків витратити більше коштів та скорочувати податки.

Список використаних джерел

- Amadeo, K. (2017). *Budget Deficit: How It Affects the Economy. Why the Government Can Run a Budget Deficit and You Can't*. Retrieved from: <https://www.thebalance.com/budget-deficit-definition-and-how-it-affects-the-economy-3305820>
- Countries With The Largest Budget Surplus* (2017). Retrieved from: <http://www.worldatlas.com/articles/countries-with-the-top-budget-surplus.html>
- Government finance statistics (2017). Retrieved from: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Government_finance_statistics#Government_deficit
- Kuepper, J. (2016). *Budget Deficits, Surpluses & Impacts on Investors. How to Effectively Analyze Government Budgets*. Retrieved from: <https://www.thebalance.com/budget-deficits-surpluses-and-impacts-on-investors-1979201>
- Pettinger, T. (2013). *How important is the budget deficit?* Retrieved from: <https://www.economicshelp.org/blog/7072/economics/how-important-is-the-budget-deficit/>
- Phillips, K. (2014). *A history of Australian budget surpluses and deficits*. Retrieved from: <http://www.abc.net.au/radionational/programs/rearvision/a-history-of-australian-budget-surpluses-and-deficits/5446434>
- Алексєєв, І. В. (2004). *Бюджетна система: навч. посіб.* Л.: Видавництво Н.У. «Львівська політехніка», 280 с.
- Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.10 № 2456-VI* [Електронний ресурс]: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
- Гузаревиц, Н. (2015). Бюджет як інструмент соціально-економічного розвитку країни. *Економічний вісник університету*, 27.
- Жаліло, Я. А. (2009). *Теорія та практика формування ефективної економічної стратегії держави: монографія*. К.: НІСД, 336 с.
- Закон України «Про внесення змін і доповнень до Закону Української РСР «Про бюджетну систему Української РСР».
- Зубенко, В. В., Самчинська, І. В., Рудик, А. Ю. та ін. (2016). *Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за 2015 рік. ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-II) впровадження»*, USFID. К., 80 с.
- Карлін, М. І. (2004). *Фінанси зарубіжних країн: навч. посібник*. К.: Кондор, 384 с.

- Карлін, М. І. (2017). Управління дефіцитом бюджету України: проблеми та перспективи. Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки. *Економічний форум*, 1.
- Кравченко, В. П. (2015). Дефіцит державного бюджету України, негативні наслідки та шляхи подолання. *Науково-інформаційний вісник «Економіка»*, 127: 223.
- Крикунова, В. М. *Державний борг України: обсяг, динаміка, структура* [Електронний ресурс]: <https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&ved>
- Лесік, І. М. (2016). Шляхи розв'язання проблеми дефіциту державного бюджету. *Young Scientist*, 12.1(40).
- Малишко, В. (2013). Реформування бюджетної системи України. *Економічний вісник університету*, 20(1).
- Офіційний сайт Національного банку України*. [Електронний ресурс]: <https://www.bank.gov.ua/control/uk/index>
- Сова, О. Ю. (2005). Сутність та види дефіциту державного бюджету. *Фінанси України*, 9: 20-24.
- Сухарьов, А. Н. (2014). Бюджетний дефіцит і бюджетний профіцит: питання методології. *Журнал «Бюджетна політика»*, 1.
- Чугунов, І. Я. (2016). *Фінансова політика у системі соціально-економічного розвитку України*. Київ, 236 с. [Електронний ресурс]: http://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/9459/1/0собіливості%20системних%20банківських%20криз%20у%20глобальному%20середовищі_Збірник%20матеріалів%20конференції.pdf